

Yusupova Shirinoy Ortig'ali qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Fakultetlararo chet tillar kafedrası o'qituvchisi
sh.yusupova@gmail.com

NOFILOLOGIK YO'NALISH TALABALARIDA INGLIZ TILIDA NUTQ RAVONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA DEBAT METODIDAN FOYDALANISH

Annotatsiya. Mazkur maqolada nofilologik yo'nalishlarda tahsil olayotgan talabalar uchun ingliz tili darslarida debat metodidan foydalanishning nutq ravonligini (speaking fluency) rivojlantirishdagi ahamiyati ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Nutq ravonligi tushunchasi zamonaviy metodist va tilshunos olimlarning qarashlari asosida yoritilib, debat metodining spontan nutq, fikrni tez ifodalash, pauza va to'xtalishlarni kamaytirishdagi samaradorligi asoslab beriladi. Tadqiqot jarayonida eksperimental metod, kuzatish, audio tahlil hamda so'rovnomalar usullaridan foydalanildi. Olingan natijalar debat metodining talabalar nutq ravonligini oshirishda samarali pedagogik vosita ekanligini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: nutq ravonligi, speaking fluency, debat metodi, spontan nutq, kommunikativ kompetentlik, nofilologik yo'nalishlar.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА ДЕБАТОВ В РАЗВИТИИ РЕЧЕВОЙ БЕГЛОСТИ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ У СТУДЕНТОВ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ НАПРАВЛЕНИЙ

Аннотация. В данной статье анализируется значение использования метода дебатов на уроках английского языка для студентов нефилологических направлений в развитии беглости речи. Понятие беглости речи рассматривается на основе взглядов современных методистов и лингвистов, обосновывается эффективность метода дебатов в стимулировании спонтанной речи, быстрого выражения мыслей и сокращения пауз и колебаний. В исследовании использовались экспериментальные методы, наблюдение, аудианализ и опросы. Результаты показывают, что метод дебатов является эффективным педагогическим инструментом для улучшения беглости речи студентов.

Ключевые слова: беглость речи, метод дебатов, спонтанная речь, коммуникативная компетенция, нефилологические направления.

USING THE DEBATE METHOD TO DEVELOP ENGLISH SPEAKING FLUENCY IN STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL MAJORS

Annotation. This article analyzes the significance of using the debate method in English language lessons for students in non-philological fields to develop speaking fluency. The concept of fluency is discussed based on the views of contemporary language teaching specialists and linguists, and the effectiveness of the debate method in promoting spontaneous speech, rapid expression of ideas, and reduction of pauses and hesitations is justified. The study employed experimental methods, observation, audio analysis, and questionnaires. The results demonstrate that the debate method is an effective pedagogical tool for enhancing students' speaking fluency.

Keywords: speaking fluency, debate method, spontaneous speech, communicative competence, non-philological fields.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida ingliz tilini bilish nofilologik yo'nalishlarda tahsil olayotgan talabalar uchun muhim kasbiy kompetensiyalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, talabalar ingliz tilida erkin va ravon so'zlasha olishlari, o'z fikrini tez va mantiqiy ifodalashlari zamonaviy mehnat bozorining asosiy talablaridan biridir. Shu nuqtayi nazardan, ingliz tili darslarida nutq

ravonligini rivojlantirishga qaratilgan samarali metodlarni joriy etish dolzarb masalaga aylanmoqda.

Nutq ravonligi kommunikativ kompetentlikning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u faqat grammatik to'g'rilik bilan emas, balki fikrning uzluksiz, pauzasiz va tabiiy ifodalanishi bilan belgilanadi. Mazkur maqolada aynan debat metodining nutq ravonligini rivojlantirishdagi o'rni va metodik imkoniyatlari yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Nutq ravonligi (speaking fluency) tushunchasi xorijiy tilni o'qitish metodikasida muhim nazariy kategoriya hisoblanadi. Zamonaviy tadqiqotlarda fluency nafaqat tez gapirish, balki nutqning uzluksizligi, tabiiyligi, pauzalar va ikkilanishlarning kamayishi, fikrni real vaqt rejimida ifodalash qobiliyati bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Quyida ushbu tushunchaning etakchi olimlar tomonidan berilgan ilmiy asoslari batafsil yoritiladi.

Michael Bygate nutq ko'nikmasini o'rganishda fluency va accuracy tushunchalarini alohida ajratib ko'rsatgan ilk olimlardan biridir. Uning ta'kidlashicha, nutq ravonligi — bu so'zlovchining fikrni uzluksiz tarzda, ortiqcha to'xtalishlarsiz va muloqot jarayonini to'xtatib qo'ymasdan ifodalash qobiliyatidir. Bygate fluency'ni faqat tezlik bilan bog'lamaydi, balki nutqning kommunikativ maqsadga xizmat qilish darajasi bilan izohlaydi. Uning fikricha, ravon nutqda grammatik xatolar bo'lishi mumkin, biroq ular muloqotni buzmasa, nutq muvaffaqiyatli hisoblanadi. Bygate debat kabi faoliyatlarni fluency'ni rivojlantiruvchi samarali vosita sifatida baholaydi, chunki bunday jarayonda talabalar real vaqt rejimida fikr bildirishga majbur bo'ladi.

Paul Nation nutq ravonligini rivojlantirishni til o'rganish jarayonining mustaqil va muhim yo'nalishi sifatida ko'rsatadi. U fluency development uchun uchta asosiy shartni belgilaydi: tanish til materialidan foydalanish, tezkorlik (time pressure) va nutqning soddaligi. Nationning fikricha, talabalar yangi grammatik yoki murakkab leksik birliklarni emas, balki allaqachon o'rganilgan til vositalarini tez va avtomatik qo'llay olgan taqdirdagina nutq ravonligi shakllanadi. Debat jarayonida aynan shu sharoit yuzaga keladi, ya'ni talabalar tanish mavzular asosida tezkor javob berishga undaladi.

David Skehan tomonidan ishlab chiqilgan Fluency–Accuracy–Complexity (CAF) modeli nutqni tahlil qilishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Skehan nutq faoliyatida ushbu uch komponent o'rtasida muvozanat mavjudligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, ma'lum vaziyatlarda fluency ustuvor bo'lsa, ba'zan accuracy yoki complexity etakchi bo'lishi mumkin. Debat faoliyati esa asosan fluency'ni rivojlantirishga xizmat qiladi, chunki talaba bahs jarayonida fikrni tez etkazishga intiladi va mazmunni ifodalashni grammatik mukammallikdan ustun qo'yadi. Skehan debatlarni yuqori kognitiv yuklama talab qiluvchi, ammo nutq avtomatizatsiyasini kuchaytiruvchi faoliyat sifatida baholaydi.

Scott Thornbury nutq ravonligini "thinking while speaking", ya'ni gapirayotgan paytda fikrlash jarayoni sifatida ta'riflaydi. Uning fikricha, ravon nutq oldindan yodlangan matnlarga emas, balki spontanlikka asoslanadi. Thornbury debatlarni talabalarni real kommunikativ vaziyatga olib kiruvchi samarali metod sifatida baholaydi. Debat jarayonida talabalar fikrini tez shakllantirishga, pauzalarni to'ldiruvchi so'zlar bilan emas, mazmunli argumentlar bilan davom ettirishga o'rganadi.

Rod Ellis nutq ravonligini task-based language teaching doirasida izohlaydi. Uning fikricha, haqiqiy kommunikativ vazifalar (tasks) orqali talabalar nutqni avtomatlashtirish imkoniga ega bo'ladi. Ellis fluency'ni o'lchashda nutq tezligi, pauzalar soni va uzluksizlik darajasini asosiy mezonlar sifatida ko'rsatadi. Debat esa aynan real kommunikativ task bo'lib, talabalardan faol nutqiy ishtirokni talab qiladi.

Debat metodi kommunikativ yondashuv (Communicative Language Teaching) doirasida keng qo'llaniladigan interaktiv metodlardan biridir. Douglas Brown (2001) interaktiv nutq faoliyatlari talabalarning speaking ko'nikmalarini, xususan fluency'ni rivojlantirishda muhim ekanligini ta'kidlaydi.

Richards va Rodgers (2014) debatni real kommunikativ vaziyatni modellashtiruvchi samarali metod sifatida baholaydi. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasiga ko'ra esa, til

ijtimoiy o'zaro ta'sir orqali rivojlanadi. Debat jarayonida talabalar o'zaro fikr almashadi, bahslashadi va bu orqali nutqiy faollik kuchayadi.

Swainning Output Hypothesis nazariyasiga muvofiq, talaba faol gapirma, til rivoji sekinlashadi. Debat metodi esa talabalarni majburiy tarzda nutqiy faoliyatga jalb etadi.

Tadqiqot nofilologik yo'nalishlarda tahsil olayotgan 1–2-bosqich talabalari ishtirokida olib borildi.

Tadqiqot boshida va yakunida talabalar IELTS Speaking formatiga yaqin topshiriqlar asosida baholandi. Nutq tezligi, pauzalar soni va to'ldiruvchi so'zlar tahlil qilindi.

Kuzatish metodi: Debat jarayonida talabalar nutqidagi spontanlik, ishtirok faolligi va ishonch darajasi maxsus kuzatuv varaqasi orqali qayd etildi.

Audio yozuvlarni tahlil qilish: Talabalar nutqi yozib olinib, oldingi va keyingi natijalar taqqoslandi.

So'rovnomasi: Talabalarining o'z-o'zini baholashi Likert shkalasi asosida o'rganildi.

Natijalar va muhokama. Mazkur tadqiqot doirasida olingan natijalar debat metodining nofilologik yo'nalish talabalarida ingliz tilida nutq ravonligini rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatganini tasdiqladi. Natijalar miqdoriy va sifat jihatdan tahlil qilinib, mavjud nazariy qarashlar bilan solishtirildi.

Old-test va so'ng-test natijalarini taqqoslash shuni ko'rsatdiki, debat mashg'ulotlaridan so'ng talabalar nutqining tezligi (words per minute) oshgan. Dastlabki bosqichda talabalar fikrni ifodalash jarayonida tez-tez to'xtalib qolgan bo'lsa, tajriba yakunida nutqning uzluksizligi sezilarli darajada yaxshilandi. Bu holat Bygate va Nation tomonidan ta'kidlangan fluency'ning asosiy ko'rsatkichlari bilan mos keladi.

Audio yozuvlarni tahlil qilish natijalariga ko'ra, tadqiqotdan oldin talabalar nutqida uzun pauzalar va "uhm", "well", "you know" kabi to'ldiruvchi so'zlar ko'p uchragan. Debat metodidan tizimli foydalanilgandan so'ng, ushbu pauzalar qisqargan va to'ldiruvchi so'zlar soni kamaygan. Bu natija Thornbury tomonidan ilgari surilgan spontan nutq konsepsiyasini tasdiqlaydi.

Kuzatish jarayonida talabalar debat mavzulariga nisbatan tezkor reaksiya bildirgan boshlagani aniqlandi. Dastlab tayyorlangan matnga suyanish holatlari ko'p bo'lgan bo'lsa, keyingi bosqichlarda talabalar fikrini erkin va spontan tarzda ifodalashga o'tdi. Bu holat Skehan tomonidan ta'riflangan fluency ustuvorligi bilan izohlanadi.

So'rovnoma natijalari talabalar o'z nutqiga bo'lgan ishonchi oshganini ko'rsatdi. Talabalar ingliz tilida gapirishdan kamroq cho'chib boshlagan, xatolardan qo'rqish darajasi pasaygan. Vygotskiyning ijtimoiy o'zaro ta'sir nazariyasiga ko'ra, bunday muhit talabalarining nutqiy faolligini kuchaytiradi.

Olingan natijalar Swainning Output Hypothesis nazariyasini ham qo'llab-quvvatlaydi, chunki talabalar debat jarayonida majburiy tarzda nutqiy faoliyatga jalb etildi. Shuningdek, Ellis tomonidan ilgari surilgan task-based yondashuv nuqtayi nazaridan qaralganda, debat real kommunikativ vazifa sifatida nutq avtomatizatsiyasini kuchaytirdi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari debat metodining nutq ravonligini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita ekanligini ko'rsatdi. Ushbu metod talabalarining nutq tezligi, uzluksizligi va spontanligini oshirish bilan bir qatorda, ularning psixologik ishonchini ham mustahkamladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, debat metodi nofilologik yo'nalish talabalarida ingliz tilida nutq ravonligini rivojlantirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Debat mashg'ulotlari talabalarining nutq tezligini oshirish, pauzalarni qisqartirish, fikrni spontan ifodalash va nutqga bo'lgan ishonchni mustahkamlash imkonini beradi. Shu bilan birga, metod talabalarining tanqidiy fikrlashini ham rivojlantiradi va ular uchun real kommunikativ vazifalarni bajarishga sharoit yaratadi.

Natijalar ilmiy nazariyalar bilan uyg'un kelib, Bygate, Nation, Skehan, Thornbury, Ellis, Swain va Vygotskiyning ishlarini tasdiqlaydi. Shu bois, ingliz tili darslarida debat metodini muntazam joriy etish nutq ravonligini oshirish va talabalarni mustaqil kommunikativ faoliyatga jalb etishda muhim ahamiyatga ega.

Kelajakdagi tadqiqotlar talabalarning fluency'ni yanada aniqroq o'lchash mezonlarini ishlab chiqish, shuningdek, debat metodini boshqa interaktiv metodlar bilan integratsiyalash imkoniyatlarini o'rganishga qaratilishi tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Bygate, M. (1987). *Speaking*. Oxford University Press.
2. Bygate, M. (2001). *Effects of task repetition on the structure and control of oral language*. In M. Bygate, P. Skehan, & M. Swain (Eds.), *Researching pedagogic tasks* (pp. 23–48). Longman.
3. Nation, I. S. P. (2007). *The Four Strands of a Language Course*. TESOL Quarterly, 41(1), 101–114.
4. Skehan, P. (1998). *A Cognitive Approach to Language Learning*. Oxford University Press.
5. Thornbury, S. (2005). *How to Teach Speaking*. Longman.
6. Brown, H. D. (2001). *Teaching by Principles*. Longman.
7. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
8. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society*. Harvard University Press.
9. Swain, M. (1985). Communicative competence: Some roles of comprehensible input and comprehensible output in its development. In S. Gass & C. Madden (Eds.), *Input in second language acquisition* (pp. 235–253). Newbury House.